

KIS-869 – Notennoù gramadegel XXV – Ar c’hemmadurioù er c’henstrolladoù

(YBAN ha GE – 11-14 03 06)

[YBAN – 11 03 06] Lennet ’m eus e ’z Geriadur ar Vezekniezh : Gl. *hydro-électrolytique*, Br. *dourkevionel*. Perak ket *dourgevionel* ?

[GE – 14 03 06] Perak *dourkevionel* ? Setu ar bomm eus GEVE.ms ma kaver an termen :

“Laxatif d’action brutale [...] dont l’emploi prolongé expose à des désordres hydroélectrolytiques parfois sévères.¹”

“*Laoskuzenn greñv [...] a laka an hinarver anezhi war var da strafuilhoù dourkevionel grevus a-wechoù.*”

Mar komprenan mat ar bomm Gl. *désordres hydro(-)électrolytiques*, e talvez Br. *strafuilhoù eus an dour hag eus ar c’hevionennoù*. Kement-se hon degas da gudenn ar c’hemmadurioù er c’henstrolladoù, unan gemplezh o c’houl bezañ dezrannet dre ar munud.

En un tennad kentañ e kinnigan rummañ ar c’henstrolladoù hervez ar c’heñver a zo etre an elfennoù anezho. Daou rumm keñverioù a zeu war wel :

I. Ur c’heñver a geveldodiñ², azonet gant ezvezañs un amzalc’h gramadegel etre an elfennoù. En ur c’henstrollad a-geveldod (pe keveldodad) ez eus ur staelad kevarzh d’ar c’hedrannoù, ar re-mañ o vezañ pe verboù (*mont-dont*), pe pennanvioù (*noz-deiz*) pe adanvioù (*angl-saoz*), h.a. Evit a sell ar skrivadur, hervez ar boazioù o ren e vez elfennoù ar c’heveldodad :

~ pe kediet : *hirberrberr*³, *dourkevionel*,

¹ *Dict. méd. Flammarion*, 1991, p. 711.

² Araezad kenstrollañ a rumm gant an hini a veneg FLEURIOT e henvrezhoneg : “Les composés « copulatifs » du type appelés « dvandva »” (VBEG 395).

³ VALL., v° **dactyle** “pied du vers grec *troad hirberrberr, hirberrad m.*”.

- ~ pe unanet dre ur gedell : *gorre-gouziz, dour-gwin, klev-gwel,*
- ~ pe diged : (*un tamm*) *bara amanenn.*

E rummadur al liesgeriadoù kinniget e 1977⁴ e raed *kevelstrolladoù* eus ar *c'henstrolladoù a-geveldod*.

Notomp ivez ez ensoc'he VALLÉE ur gevarzhell etre kedelloù e-barzh kevelodadoù 'zo : *gallek-ha-saoznek*, boaz dilezet hiziv ; alies e lamer ivez ar gedell hag e lezer diged ar c'hedrannoù : *ijinenn da eostiñ ha da zornañ* → *eosterez dornerez*, pe, e lavar ar skiantoù dreist-holl, en o c'hedier : *strafuilhoù eus an dour hag ar c'hevionennoù* → *strafuilhoù dourkevionel*.

II. Ur c'heñver a gevandodiñ, azonet gant bezañs un amzalc'h gramadeg etre an elfennoù. Tri hent a welan da studiañ modoù an amzalc'h er c'henstrollad a-gevandod (pe kevandodad) : an hent neuziadurel o tiforc'hiñ an elfennoù evel stirann ha rakrann pe lostrann ; an hent kevreadurel ouzh o c'hevenebiñ evel doareer ha doareed ; an hent ambreadurel, an hini a arveran, oc'h ober eus an eil kedrann ar penndod, eus eben ar c'hetod⁵.

Daou rumm kevandodadoù a c'haller dispartiañ hervez loadur ketep ar penndod hag ar c'hetod :

A. Luniadur ketod + penndod⁶.

Ar penndod a c'hell bezañ :

- ~ ur verb : *dourgurañ* ("kurañ diwar-bouez an dour")
- ~ ur pennanv : *aerlestr* ("lestr o tilec'hiañ dre an aer")

tra ma vez ar c'hetod :

- ~ ur verb : *lonktraezh* ("traezh o kinnig lonkañ ar baleer")
- ~ ur pennanv :
 - ≈ klokaenn amkan : *brogar* ("a gar e vro"),
 - ≈ klokaenn amgorzh⁷ : *aerdeiñ* ("beajiñ dre an aer"),
 - ≈ klokaenn bennanv : *aerlestr* ("karbed o tilec'hiañ dre an aer"),
- ~ un adverb : *pelleiler* ("ardivink oc'h eilañ a-bell")
- ~ un adanv : *berrboell* ("a zo gant ur poell berrek").

⁴ Sl. La-07 14.

⁵ Sl. La-16 287-302, 294-301 pergen.

⁶ Meneget evel "composés dits « possessifs » ou « bahuvríhi »" hag evel "« composés déterminatifs » ou « tatpurusha »" (VBEG 395-396).

⁷ Adkemer a ran ar c'hemm a laka TESNIÈRE etre *korzhiaded (actants)* hag *amgorzhiaded* pe *klokaennoù amgorzh (circonstants, compléments circonstanciels)* ar gramadegoù kent), sl. La-11 88-92.

B. Luniadur penndod + ketod⁸.

Ar penndod a c'hell bezañ :

~ ur verb : *lzh-lutig, kac'h-moudenn, strap-latenn*

~ ur pennanv : *pennkêr, kilpenn, rannbarzh, rannbennad,*

tra ma vez ar c'hetod :

~ ur verb : *tro-c'hervel*

~ ur pennanv : *lzh-lutig,*

~ un adanv : *kan-plaen.*

E rummadur 1977 e toareed *laosk* ar c'henstrolladoù a zo ur gedell etre an div gedrann anezho. E gwir, alies e c'hoarvez ar furmoù-se a hanc'herioù kaozeek pe henvoazel. War zispredañ e hañval mont hevelep luniadur. Evit ar c'henstrolladoù bet luniet gant ur gedell, eur tuet d'o skrivañ hep kedell, sk. : *kan plaen* ha d'o renkañ e-touez ar *c'hevneuziadoù*⁹.

Merkomp ez eo forc'hellek ar c'heñver a gevandodiñ er c'henstrolladoù a zo *rann-* o c'hedrann gentañ : GIBR a ro benel *rannbae, rannbennad, ranndi, ranndir, rannved, rannvloaz, rannvor*, eleze a ra eus *rann-* ar penndod ; GBAHE a ro gourel *rannbarzh, rannbennad, rannc'hopr*, eleze a ra eus *rann-* ar c'hetod hag a laka da intent : "parzh rannel", "pennad rannel", "gopr rannel"¹⁰ nemet e ro benel *rannbae, ranndi, rannved, rannvloaz*. Evit GEAK a ro gourel *rannbarzh, rannbennad, ranndi, ranndir* ha benel *rannbae, rannc'hopr, ranndal, rannlu, rannvloaz*).

Hevelep rummadur a gevaraez sevel un daolenn eus hanren ar c'hemmadurioù e-barzh ar c'henstrolladoù :

I. Er c'heveldodadoù : kemmadur ebet.

Tro e voe da bleidiñ gant an degouezh-mañ pa savis *Geriadur ar Gorf-adurezh* : "Eus **musculus palatoglossus** e ran *kigenn staon-teod* ha n'eo ket *-deod*. Evit gwir n'eus aze nevezinti ebet : goglevout a reer *kigenn staon-ha-teod*, n'eus liamm doareañ ebet etre an daou anv hag ar paouez mouezh etrezo a vir ouzh ar c'hemmadur a c'hoarvezout."¹¹

⁸ Meneget evel « bahuvrîhi inverse » (VBEG 396).

⁹ Sl. La-11 156.

¹⁰ Heñvel evezhiadenn a ra KERVELLA a-zivout *rannvro* : "Marteze e ranker kompren ivez : « bro a zo ur rann [eus ur vro all] » ha neket « rann eus ur vro »" (YBRB 457).

¹¹ GEGO, 1re emb., 1960, vij ; eil emb., 1999, 10.

II A. Er c'hevandodadoù luniet ketod + penndod, e kemm dre wanaat e deroù ar penndod (kemmadur penndodel) :

(D), B, (G), GW, M, forzh pe soniad a ve e dibenn ar c'hetod,
K, P, T pa vez ur sonenn pe (C'H), L, M, N, R, V e dibenn ar c'hetod.

Ar c'hrommelloù ouzh D ha G a verk kemmadurioù “bresk” : diouzh un tu *berrzispieg, gwallzarvoud, bevc'haner, nevezc'her*, diouzh an tu all *bondezv, pennden, pennger, pennlev*.

Ar c'hrommelloù ouzh C'H a verk e vez kemmadur goude sonenn+c'h : *bac'hgosp*, ha ne vez kemmadur ebet goude kensonenn+c'h : *erc'htrell*¹².

En deveradoù dre rakger, e vez a-wechoù erlec'hiet -T- ouzh -DD-, -DT- pe -DH- : *atal, atoriñ, atreiñ, ketaer, ketaezañ, ketal, ketod*. Pa ouzon, ne gaver skouer ebet a hevelep erlec'hiadur er c'henstrolladoù : *gladdalc'h*.

II B. Er c'hevandodadoù luniet penndod + ketod, pa c'hoarvez ar penndod eus ur pennanv benel unan pe eus ur pennanv den gourel lies, e kemm dre wanaat e deroù ar c'hetod (kemmadur ketodel) :

B, (G), GW, M, forzh pe soniad a ve e dibenn ar penndod,
K, P, T pa vez ur sonenn pe L, M, N, R, V e dibenn ar penndod.

Notomp ar forc'hellegezh a ren war genstrolladoù 'zo, ar re oc'h arouezañ an arlivioù pergen. *An Here*, dre skrivañ *glaswer*, a ra d'ar c'hemmadur merkañ ur c'heñver ketod + penndod ("gwer o tennañ d'ar glas"); dre skrivañ *glaswenn* avat, e verk ur c'heñver ketod + penndod a laka da intent : "gwenn o tennañ d'ar glas" endra zespiz ar ger : "glas sklaer"¹³. Roparz HEMON, diouzh e du, a skriv *glas-gwer*, o verkañ enta ur c'heñver penndod + ketod na zislavar ket Gl. *vert* roet gantañ da gevatal¹⁴; a du 'rall e skriv *glaswenn*, o verkañ ur c'heñver ketod + penndod na zislavar ket kennebeut ar c'hevatal Gl. *gris*¹⁵.

Notomp ivez an andiforc'h o ren a-fet kemmadurioù etre kevandodadoù ha keveldodadoù en termenoù o tont eus ar yezh henvoazel : *segal-winizh* zo dezhañ furm ur c'hevandodad ha ster ur c'heveldodad¹⁶. Mirout *segal-winizh* dre zoujañs d'an hêrezh ? Gant na zeuy ket blinderioù an tremened da virout ouzhimp a c'hounit korvo gant holl loazioù ar yezh.

¹² Sl. La-06 61-62.

¹³ GBAHE 528.

¹⁴ GIBR 961.

¹⁵ GIBR 962. Skrivad ha ster a gaver e GON 334 endeo : “**glâz-wenn**, gris, de couleur mêlée de blanc et de noir, plus ou moins.”

¹⁶ Sl. YBRB 472-473.

E gwir, un teskad fuilh eo hini ar c'hevandodadoù II B (luniet penndod + ketod) pa renker ennañ termenoù m'emañ o div elfenn pe kediet (*kilpenn*), pe kedellet (*tro-c'hervel*), pe diged (*bag pesketa*). Moarvat e vo azveret c'hoazh bevennoù an tri isrumm pa vo aet da benn an argerzh eeunaat a stader er yezh skrivet ha pa vo steuziet un darn vat eus ar c'hedelloù.

Dav eo notañ e saver deveradoù diwar gevandodadoù II B kedellet pe diged. Kediet e vez neuze kedrannoù an deveradoù : *kaoc'h(-)kezeg* → *kaoc'hkezeke* ; *karr(-)tan* → *karrtaner* ; *penn moal* → *pennmoalañ*. Heñvel dra, en diskibl- ezhioù skiantel dreist-holl, e kenstroller kenstrolladoù : [*stagell etre ar*] *beg bran* [*hag ar*] *gern skoaz* → [*stagell*] *vegbran-kernskoaz*¹⁷.

A-zioc'h hon eus gwelet forc'hellegezh steradurel ur c'henstrollad evel *rannvro* hervez m'en intenter evel luniet ketod + penndod ("bro rannel") pe penndod + ketod ("rann eus ur vro").

E degouezhioù all ez eo perzhek bezañs pe ezvezañs ar c'hemmadur, sk. : *pennkêr* (II B, penndod + ketod, hep kemmadur) "darn bellañ eus ur gêr", *kêrbenn* (II B, penndod + ketod, kemmadur ketodel) "kêr darbennet da greizenn bolitikel ur vro", *penngêr* (II A, ketod + penndod, kemmadur penndodel) "kêr vras eus un tiriad"¹⁸. Heñvel dra : *pennti* (II B, penndod + ketod, hep kemmadur) "tamm ti eeun", *penntir* (id.) "beg douar" ha *penndi* (II A, ketod + penndod, kemmadur penndodel) "ti pennañ", *penndir* (id.) "tir pennañ".

Ur steudad dibarek eus ar rumm II B (penndod + ketod) eo ar c'henstrolladoù a zo enno *kamm* da eil elfenn : *mingamm*, *pavgamm*, *pennamm*¹⁹. Ur c'houlakadenn ne oufen ken ober evit displegañ bezañs ingal ar c'hemmadur. Nevez en istor ar brezhoneg eo hanren ar c'hemmadurioù er c'henstrolladoù evel m'emaon o paouez e zeskrivañ : amparet eo bet a-nebeudoù adalek an 18^e kantved war un dro gant unvanidigezh ar yezh. Aspadenoù eus hanrenoù kent e ve *mingamm*, h.a. — o c'heveleboù a gaver e Kb. *mingam*, *pengam*, *llawgam*, h.a. E kenstrolladoù nevesoc'h ne gaver ket ar c'hemmadur : *pav(-Ø)bran*, *pav(-Ø)kaol*, *pennглаou*, *penn(-Ø)glas*.

¹⁷ Sl. GEGO, 1re emb., 87 ; eil emb., 102.

¹⁸ Notomp an damgeveleb Kb. *pencaer* "metropolis, prifddinas" (17^e kantved), kevatal dre ar ster da Br. *kêrbenn*. Un danvez deurus bras e ve ren ar studi treadegel eus hanrenoù ar c'hemmadurioù e-barzh ar c'henstrolladoù e kembraeg hag e brezhoneg.

¹⁹ Kv. ivez Br. *genougammed* (Gl. anchois), e Per DENEZ, *Geriadur brezhoneg Douarnenez* (GBDZ), levrenn 1 65.